

НЕПРИЈАТЕЉ НАРОДА

(СОЦИЈАЛНО, КЛАСНО, ИДЕОЛОШКО НЕПРИЈАТЕЉСТВО)

Карл Маркс је у *Осамнаестом брумеру Лудвика Бонапарте* наружио баш леп број људи, чланова бонапартистичке организације »Друштво 10. децембра«. Назвао их је »лумпенпролетаријат«, за бољу илустрацију додао је још следеће надимке: »Поред пропалих роуџ (распусника) сумњивих прихода и сумњивог порекла, поред изопачених и пустоловних изданака буржоазije били су ту вагабунди, ислужени војници, отпуштени кажњеници, одбегли галијаши, варалице, лакрдијаши, лазарони, цепароши, опсенари, макрои (подводачи), власници бордела, носачи, литерати, верглаши, прњари, оштрачи, котлокрпачи, просјаци, укратко, све неопредељено, распаднуто мноштво, коме се живот сам премеће и које Французи зову боeми . . .«

Ради се о људима без »класне свести«, антиреволуционарним елементима, непријатељима . . . Међу њима су се такође нашли и литерати.

Нешто касније од Марксове наведене реченице је литерат Ибзен написао драму „Непријатељ народа“ (*En Folkfeinde 1882*), у којој ватрени правдољубац доктор Стокман назива своју публику лудацима, покварењацима, ђаволима: неће, наиме, да саслушају његове придике о отровности »лековите« воде. Ибзен назива Стокмана – не марећи за истину, некако иронично – »непријатељем народа«. Погрда се вратила: непријатељима називају такође оне који се боре за правичну ствар.

Године 1909. словеначки писац Иван Цанкар је наружио тако рећи све Словенце назвавши их слугама – у драми истоименог наслова. »Слуге! За слуге рођени, за слуге одгојени, створени за служење! . . . Међу вас Исус не би дошао с речју, дошао би с бичем! Лудак који се упињао да вам отвори ту памет девет пута затворену . . .«

Пред нама су призори и попришта класне борбе којој се – на једној или другој страни – на крају, такође, придруже писци. Псовање се у почетку тог столећа није завршило, напротив, тек се истински зачело.

Библија модерног грбења, *Истрија СКП/б* једним потезом поделила је друштво на табор »радног народа« и на табор »експлоататорских елемената«. То су: капиталисти, трговци, кулаци, шпекуланти, »троцкистичко-бухарински изроди«, »буржоаске шпијунске службе«, »белогардејски пигмејци«, »ништавне мушице«, »фашистички лакеји«, итд. У библији затим пише:

Совјетски суд је осудио бухаринско-троцкистичке изроде на стрељање.

Народни комесаријат за унутрашње послове је извршио пресуду. Совјетски народ је одобрио разбијање бухаринско-троцкистичке банде и прешао на предстојеће послове дневног реда.

По елиминацији непријатеља наступио би мир, читамо у закључном делу *Историје СКП/б*. По новом уставу СССР из 1936. године совјетско друштво

се састоји »из две пријатељске класе – радника и сељака«. Тај устав означава нови ступањ у историји класних односно друштвених битака: ко није радник или сељак, није уобичајени класни непријатељ или га уопште више нема. Народни елементи и класни непријатељи су ишезли: било да су их пострељали или послали у гулаг.

Класни мир, можемо да закључимо, само је последња, договорна фаза класне борбе. С миром тако рећи нико не рачуна озбиљно. Мир је рат, да парафразирамо Џорџа Орвела: друштва, посебно мање развијена и ауторитарна друштва непрестано *траже* непријатеље. Такође друштвени или класни мир треба своју дозу – опет цитирам познату Историју – шпијуна, саботера, диверзаната, убица, издајника домовине, мењшевика, троцкиста, отпадника, маловерних, опортуниста, капитуланата . . . Где влада једностраначки систем и где постоји само једна (радничко-сељачка) класа, потреба за непријатељима изузетно је велика, њихова производња веома једноставна: што се разликује од странке или класе (тј. од идеолошких модела о њима), не може наћи заветрину у другој класи, у другој странци, у другом синдикату, другом друштву, другом издавачу, другом универзитету . . . већ је аутоматски предмет непријатељства, погрда, суђења, стрељања и затим такође општег људског одобравања таквог тока ствари.

»Класни мир« је тек права атмосфера за напријатељство: то је атмосфера јединствене и недодирљиве истине, која ни са ким не ратује већ је вечито владајућа. То је антиинтелектуална и антикњижевна ситуација, па је такође за писца одређена јединствена истина, односно јединствен посао, који је Валтер Бенџамин назвао »естетизирањем политике« при чему је мислио на фашизам и његову помпезну романтику који би, можда, исто тако говорили о социјалистичком романтизму.

Стање класног мира у којем влада »класно пријатељство«, где влада широко подруштвљавање свих подручја живота, изопштавање пожељних непријатеља несигурније је од класне борбе у којој постоје разлике, »фронтови«.

Посебно занимљивим ми се чини да су уопште људи тако срећни ако нађу каквог непријатеља: говорим о »народу« који »одобрава разбијање бухаринско-троцкистичке банде«.

Да ли »непријатеља народа« збиља мрзи сав народ, сви ти милиони појединаца, од којих свако има свој живот, своје занимање, свој пут и свој дом, своје лице, своју главу??? Можемо ли да замислимо да постоји човек којег мрзе баш сви: жене, мушкарци, деца, старци, ученици, пекари, вртлари, виноградари, музичари, графиканткиње, итд. То није могуће: ту особу тек треба направити. Изгледа да је продукција непријатеља – посебно у земљама које имају слабу општу продуктивност – стратешка индустријска грана. Кључни члан те производње је мноштво медија и мноштво медиокритета. Ти знају, да и зашто некога читав свет мрзи, и ако то није тако, утолико горе по стварност. У сиромашном друштву, у опадајућем или стагнирајућем друштву је незадовољство по логици велико; свако је незадовољан нечим, и ако те интересе није могуће задовољити одговарајућим реално постојећим производима, свакако је потребан какав »грешни јарац«. Грешни јарци су у историји били Жидови, католици, протестанти, Естонци, Латвијци, Литванци, Украјинци, Баски, Каталонци, Албанци, Курди, Сики, Словенци, на пример гршћански Словенци, који ваљда угрожавају италијанску већину; корушки Словенци, Маке-

донци у Грчкој и Бугарској . . . на крају такође интелектуалци и још посебно писци!

Производња непријатеља мора наравно да има своје границе: непријатељи нипошто не смеју да буду у већини зато што би потом лако непријатељи постали они који су претходно измислили непријатеље. Непријатељи су увек *мањина*. Једна од таквих мањина је такође *народ писаца*.

Кажемо да се песник рађа, »поета насцитура«. Зато мислим да је могуће говорити о писцима као о *народу*, као о нечему »нарођеном« или прирођеном. Рецимо, кад би тај народ добио своју државу, да би постала »литерарна република«. То би била држава састављена од самих непријатеља, која би била крива за све планетарне катастрофе и кривице. Писци би постали перманентни грешни јарац целог света. Могуће да би то био допринос писаца мирнодопском покрету? У литерарну републику би се стално досељавали из држава које хоће да буду мирне од непријатеља.

Шта сами писци мисле о непријатељству? Сигурно је непријатељство код куће такође у том »народу«, није само приписано него »унутарње«, »домаће«. Непријатељ народа, којег описује Ибзен, осуђен је по кривици, и Ибзену је (до неке мере) непријатељ народ. Такође Цанкару: мада је у дну срца волео Словенце, ипак их је мрзео. Хтео је да их реформише, преобрати . . . тек тада би одиста били вредни његове љубави. И чим се зачне реформа, преобраћање људи, непријатељи се намноже, погрда је све више. Хоћу да кажем да су такође писци придонели свој део при друштвеном непријатељству, и да су повремено допуштали да буду употребљени за његово пренашање и разграњавање. Писци су такође само људи! И они се надају да неће постати предмет непријатељства ако потраже замену. Најчешће се то догађало код »ангажованих« писаца или, како је то назвао Маркс, код тенденциозних уметника. Мислим да је наше време показало погрешност таквих модела: један такав »показатељ« је *постмодернизам*. Постмодернизам је помирљива естетика која допушта коегзистенцију старог и новог, која литератури враћа фундаменталну човечност, сећање и сумњу.

На неки начин баш такав је и »фундаменталистички« писац Исак Башевис Сингер, рецимо у роману *Роб*. Та књига обрађује непријатељство на нов начин. Завршна слика говори о сједињењу у гробу, о помирењу у смрти, о човечјој равноправности пред лицем природних закона. Кад Јакоб говори о греху као узроку смрти, такође говори о љубави. Јакобу се наиме открије истина, која је у посвећеним упутствима само посредно присутна и коју Јакоб све дотле није правилно разабрао. Кад је »послушао« верска упутства, право говорећи повредио је »Свето«: преобратио је вољену жену у туђу веру, вукао за нос сељаке, лагао и претварао се. Држао се црквених, не верских правила; веру је примао *спољно*, у њеној клерикалној варијанти; клерикализам је мешање светог и профаног, битног и идеолошког. *Љубав* – као супротност непријатељству – могућа је само у равни *суштине човечног*. Напослетку се Јакоб и Ванда не воле више као представници различитих раса и вера, него само као мушкарац и жена, као смртници – изопштеници на идеолошкој равни – на граници живота.

Некада су промене у времену, природи и друштву означавале покладе, лудости и лудаци. Традиционална друштва су за разграничавање времена, површина и скупина градили егзалтиране или обогаћене особе, које су у стандардни животни ритам уносиле потребне размеће, »туђе«, чудне, чудесне, ча-

робне и лудачке интерпункције. У модерним друштвима су те размеће рационализоване и стандардизоване: једна од ретких нестандартних карика је *уметност*.

Уметност односно литература упозорава на љубав и помирење које досеже онострани идеолошке размеће; упозорава на границу на којој нестају сва непријатељства, то је смрт. Што је мање идеолошка, што мање помера на силу или меша границу између светог и световног, тим је значајнија као уметност и тим мање ризикује да ће репродуковати друштвено непријатељство. Наравно да се догађа, упркос томе што се клони идеологије и заступања заваних страна, да постане предмет непријатељства и потом непријатељ народа. На то нас упозоравају судбине писаца у недавној прошлости и такође модерној Европи (нацизам, стаљинизам . . .). Такође, ко предлаже љубав и помирење може бити означен као непријатељ народа.

Предео са словеначког:

Милосав Славко Пешић